UZU DU TREMA ¨ NU ËSKRIWOISINËS :

u sinau du trema sinböliza kë a letra kë a ësta utxilizandu ësta duplikada , logu sëu **son e fëxadu** i kë uma lëtra sen ësi sinau sinböliza kë u **son e abehtu** pöis a mësma nan'u ësta duplikada .

- **fëxadu** = *feexadu* ,
- **wösë** = *woosee* ,
- **purë** = *puree* ,
- **dëen** = *dee'en* ,
- **krëen** = *kree'en* ,
- **lëen** = *lee'en* ,
- **kë** = *kee* ,
- **ëwidentxi** = *eewidentxi*…

nisu fika ëwidentxi , nesa lojika , kë as duas fohmas dji ëskrita ëstan'u kohetas .

TXITULUS NU ËSKRIWOISINËS :

tödu txitulu nu ËSKRIWOISINËS dewi sëh sëgidu de **döis pontus** , pöis esa pontuasan'u intröduz a augun tëxtu , sëja hedason'is , enumerason'is , djiskuhsus , sitason'is i afins .

u txitulu e a pohta dji entrada .

PONTUASAN’U NU ËSKRIWOISINËS (¿? ¡!) :

u pontu dji intehogasan’u ¿? i u dji ësklamasan’u ¡! san’u uzadus nu inisiu i nu finau dji frazis .

us sinais dji abëhtura, ¿ ¡ , indjika u inisiu dji uma pehgunta öu uma afihmasan’u , logu awiza u lëitöh para mudah a entonasan’u da woz dësdji u inisiu da lëitura .

- *¿ kuantu kusta u kilu dji tomatxi ?*
- *¿ wösë keh ih au sinama komigu ?*
- *¿ ondji fika u muzëu dji BELAS AHTXIS ?*
- *¡ ollen isu ! ¡ e un owini !*
- *¡ kë pena kë pëhderan’u u jögu !*
- *¡ koham’u !*

us sinais dji pontuasan’u nu ËSKRIWOISINËS san’u konsideradus uma palawra en si , kë juntu kon öutras kompon’i u sentxidu du tëxtu , logu us sinais nan’u poden estah koladus en palawras , mas sim separadus pöh um ëspasu .

ez*:

- *¿ kuantu kusta u kilu dji tomatxi ?*
- *¡ kë pena kë pëhderan’u u jögu !*
- *ëu ja konprëi masan , abakatxi , uwa i pan’u .*
- *wösë prësiza konprah : tësidus dji warias köris , liña pratëada , tëzöura i agullas .*
- *¿ wösë wen agora ? — pehguntöu KAHLUS .*
- *nada si hëzöuwia i as oras ian’u pasandu …*
- *ëli insistxiu (mas ningen akrëdjitöu) kë föi konsideradu …*
- *θ7 / θ7 / 2θ14 .*
- *“ win, wi i wensi . ”*

> **obs*:** esa hegra nan’u si aplika a sinais de asentuasan’u öu dji pontuasan’u en kë ëstan’u sëhwindu komu asentu para auguma palawra .

ez*:
abrëwiasan’u: ez* **nomis:** KOSTA-HIKA. *ets…**

PÖHKË , MAU , MAS NU ËSKRIWOISINËS :

pöhkës :

a palawra pöhkë podji sëh uzada para pehguntah , hespodëh augu öu indjikah uma mötxiwasan'u para augu , i nu kötxidjianu sabemus kuau a funsan'u dësi pöhkë pëlu kontëxtu da frazi en kë ësta sendu enpregadu .

ez*:

- ¿ **pöhkë** a heunian'u föi kanselada dji hepentxi ?
- nan entendji **pöhkë** ëli ajiu dakela fohma .
- a kauza **pöhkë** (pëla kuau) lutamus e justa .
- a sidadji **pöhkë** (pëla kuau) pasamus era muitu antxiga .
- ëli si ihitöu i saiu , ¿ mas **pöhkë** ?
- nan'u fui au sinema **pöhkë** *(pöis / ja kë)* txiwi kë ëstudah para a prova .
- *(pöis / ja kë / wistu kë / uma wëz kë)* **pöhkë** a xuwa era fohtxi , tödus buskaran'u abrigu hapidamentxi .
- u pröfësöh pëdjiu para kë ësplikasen u **pöhkë** da dësizan'u .
- tödus buskawan'u entendëh us **pöhkës** da krizi ekonomika .

mau :

a palawra mau e u öpöstu das palawras **bon** i **ben** , logu e pöh mëiu du kontëxtu du tëxtu kë saberemus a ken ela ësta si opondu na frazi .

mas :

a palawra **mas** e utxilizada tantu para ligah ideias kë si kontradjizen öu si opon'en , sendu sinonimu dji *poren / kontudu / tödawia* , komu öpöstu da palawra **böas** , sendu pöh mëiu du kontëxtu du tëxtu kë saberemus kuau a sua funsan'u na frazi en kë ësta sendu utxilizada .

PALAWRAS JËMËAS NU ËSKRIWOISINËS :

nu ËSKRIWOISINËS , admitxisi wariason'is opsionais na grafia das palawras tehminadas en sons nazais heprezentados pëlas konsoantxis " n " i " m " (öu fohmas fonetxikas mahkadas kömu " n'u " i " m'u ") . Tais tehminason'is podem seh hëjistradas com "n" öu "m" , konfohmi a preferensia fonetxika öu ëstxilistxika du uzuariu , sem prëjuizu da prönunsia öu konpreensan'u .

ezenplus :

- ***nan'u*** *podji sëh heprezentadu komu* **nam'u ,** *pöis e a mësma palawra kon wariasan'u nazau nu finau .*
- ***abdomen*** *podji seh grafadu komu* **abidomem ,** *pöis e a mësma palawra kon wariasan'u nazau nu finau .*

essa flëksibilidadji wiza hëfletxih a wariasan'u naturau da nazalidadji na fala , mantendu a koerensia fonetxika i a libehdadji ësprësiwa nu ËSKRIWOISINËS .

👯 PALAWRAS JËMËAS :

tanben xamadas dji palawras kognatas , san'u wokabulus kë konpahtxillan'u un mësmu signifikadu , mas aprezentam'u pekenas wariason'is grafikas i fonetxikas .

NUMËRUS NU ËSKRIWOISINËS :

- 0 : sinbölu en ËSKRIWOISINËS : θ — fönëma : ZERU ,
- 1 : sinbölu en ËSKRIWOISINËS : 1 — fönëma : UN ,
- 2 : sinbölu en ËSKRIWOISINËS : 2 — fönëma : DÖIS ,
- 3 : sinbölu en ËSKRIWOISINËS : 3 — fönëma : TRËIS ,
- 4 : sinbölu en ËSKRIWOISINËS : 4 — fönëma : KUATRU ,
- 5 : sinbölu en ËSKRIWOISINËS : 5 — fönëma : SINKU ,
- 6 : sinbölu en ËSKRIWOISINËS : 6 — fönëma : SËIS ,
- 7 : sinbölu en ËSKRIWOISINËS : 7 — fönëma : SETXI ,
- 8 : sinbölu en ËSKRIWOISINËS : 8 — fönëma : ÖITU ,
- 9 : sinbölu en ËSKRIWOISINËS : 9 — fönëma : NOWI .

Ñ NU ËSKRIWOISINËS :

u mësmu son kë nu ËSPANÑOU .

LL NU ËSKRIWOISINËS :

u mësmu son kë nu ËSPANÑOU .

FOHMASAN'U DJI PALAWRAS :

UNIAN'U

nëstxi prosesu , duas öu mais palawras si unen para fohmah uma nova , **separadas pëlu sinbölu dji soma** , i kë nessa unian'u neñuma desas palawras sofri mödjifikasan'u pöh adjisan'u öu hëtxirada dji lëtras :

- **guahda+xuwa**
- **pasa+tenpu**
- **mau+mi+keh**

FUZAN'U

nëstxi prosesu , duas öu mais palawras si unen para fohmah uma nova , *nan'u sendu separadas pëlu sinbölu dji soma* , apenas unidas uma na öutra en kë okohi mödjifikasan'u pöh adjisan'u öu hëtxirada dji lëtras :

- **idreletrika** *(idrö + eletrika)*
- **kabisbaixu** *(kabësa + baixu)*
- **pehnilongu** *(pehna + longu)*

ËSKRITA NU ËSKRIWOISINËS :

u **ËSKRIWOISINËS** e um sistema dji ëskrita ondji kada sinbölu kohespondji a un fonema ëspësifiku i wisi-wehsa , ëliminandu as anbiguidadjis entri a ëskrita i a prönunsia .

DJIWIZAN’U SILABIKA NU ËSKRIWOISINËS :

e u prosesu dji separah uma palawra en silabas.

kada silaba dewi kontëh uma wogau **(a, e, i, o, u)**

nam’u si sepraram’u:
ll, tx, dj, n’u, n’is, m’u, m’is.

klasifikasam’u das palawras pöh numëru dji silabas:

1️⃣ **mono** silaba: 1 silaba
ez*: *so, fe, pe, la, xa*

2️⃣ **duö / bi** silabas: 2 silabas
ez*: *ka-za, pa-lla, xuwa, ga-llu, xa-wi, fi-llu, ma-ña, ban-ñu, ni-ñu, ge-ha…*

3️⃣ **tri** silabas: 3 silabas
ez*: *ka-dei-ra, tra-ba-llu, ës-pë-llu, ku-a-drö…*

4️⃣ **tetra / kuadri** silabas: 4 silabas
ez*: *te-le-vi-zam’u…*

5️⃣ **penta** silabas: 5 silabas
ez*: *a-bi-li-da-dji, ma-te-ma-txi-ka, ë-kö-lö-ji-a, in-de-pen-den-txi, mo-deh-ni-da-dji…*

6️⃣ **eksa** silabas: 6 silabas
ez*: *a-no-ma-li-a, in-fë-liz-men-txi, au-to-mo-bi-lis-txi-ku, in-kon-si-en-txi…*

7️⃣ **epta** silabas: 7 silabas
ez*: *pro-fi-si-o-na-lis-mu, a-na-lo-ji-ka-men-txi, in-te-li-jen-txi-men-txi, a-prö-wë-i-ta- men-tu, pro-fi-si-o-na-lis-mu…*

8️⃣ **epta** silabas: 8 silabas

9️⃣ **enea / nona** silabas: 9 silabas

🔟 **deka** silabas: 10 silabas
ez*: *an-txi-kons-txi-tu-si-o-na-lis-mu…*

AUFABETU NU ËSKRIWOISINËS :

NOMIS DAS LËTRAS

- **A** — AUFA *(a)*
- **B** — BRAWU *(b)*
- **D** — DEUTA *(d)*
- **E** — EKU *(e)*
- **F** — FOKSTRON *(f)*
- **G** — GÖUFI *(g)*
- **H** — HOMËU *(h)*
- **I** — INDJIA *(i)*
- **J** — JULIËTA *(ʒ)*
- **K** — KILU *(k)*
- **L** — LIMA *(l)*
    - **LL** — LLAMAH *(ʎ)*
        - laterau palatau (djigrafu)
- **M** — MADRË *(m)*
- **N** — NOWEMBRU *(n)*
    - **Ñ** — ÑAMI *(ɲ)*
        - nasal palatal
- **O** — OSKAH *(o)*
- **P** — PADRË *(p)*
- **R** — RATATA *(r)*

    - **R̈** ou **RR** — *“ROUGE” (ʁ ~ x)*
        - frikatxiwu guturau (uwula) (R du fransës)
    - **LH** — *“RED” (ɹ)*
        - aprösimantxi auweölah (R du inglës)
- **S** — SEHA *(s)*
- **T** — TANGU *(t)*
- **U** — UNIFOHMI *(u)*
- **W** — WITÖH *(w)*
- **X** — XAROPI *(ʃ)*
- **Y** — YBY *(ɨ)*
    - wogau sentrau auta, örijen Tupi.
- **Z** — ZULU *(z)*

ABRËWIASON'IS NU ËSKRIWOISINËS :

nu POHTUGËS i en öutras linguas a abrëwiasan'u e mahkada pöh un pontu finau (.), ja nu ËSKRIWOISINËS u ponto e abölidu, pöis ëli heprezenta u fin absölutu i nan'u a kontxinuasan'u, i en sëu lugah e adotadu u astërisku (*), kë sinböliza kontrasan'u, ömisan'u, sekuensia.

logu a abrëwiasan'u nu ËSKRIWOISINËS e uma palawra kohtada + astërisku *

ez*:

- **ezenplu,** abrëwia para **ez***
- **djirëitu administratxiwu,** abrëwia para **dir adm***
- **djirëitu konstxitusiönau,** abrëwia para **dir konst***
- **lëjislasan'u,** abrëwia para **lej***
- **htxigu,** abrëwia para **aht***
- **paragrafu,** abrëwia para **par***
- **wölumi,** abrëwia para **wöl***
- **pajina,** abrëwia para **paj***
- **kapitulu,** abrëwia para **kap***
- **numëru,** abrëwia para **num***